

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри педагогіки та методики
початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Ірина САДОВА
«_____» _____ 2025 р.

**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ В УМОВАХ НУШ**

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітня програма «Початкова освіта»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти. Вчитель початкових
класів закладу загальної середньої освіти

Автор роботи – Фридрак Анастасія Ігорівна _____
підпис

**Науковий керівник – кандидат психологічних наук,
доцент Ілляш Соломія Дмитрівна _____**
підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Анастасія Фридрак

Розвиток творчого мислення учнів початкових класів в умовах НУШ.

У магістерській роботі досліджено проблему розвитку творчого мислення учнів початкових класів; проаналізовано теоретичні засади даної проблеми у психолого-педагогічній літературі; висвітлено особливості розвитку творчого мислення учнів молодшого шкільного віку; досліджено практичні аспекти проблеми; окреслено шляхи розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи; з'ясовано ефективність використання нестандартних завдань на уроках для розвитку творчого мислення учнів.

ANNOTATION

Anastasia Fridrak

The development of creative thinking of primary schoolchildren in the conditions of NUS

In the master's thesis, the problem of the development of creative thinking of primary school students was investigated; the theoretical foundations of this problem in the psychological and pedagogical literature are analyzed; features of the development of creative thinking of primary school students are highlighted; practical aspects of the problem were investigated; ways of developing students' creative thinking in the educational process of primary school are outlined; the effectiveness of using non-standard tasks in lessons for the development of students' creative thinking has been clarified.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	
ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ.....	9
1.1. Розвиток творчого мислення як психолого-педагогічна проблема.....	9
1.2. Особливості розвитку творчого мислення учнів початкової школи.....	22
РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	
ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	29
2.1. Шляхи розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи.....	29
2.2. Використання нестандартних завдань на уроках, які сприяють розвитку творчого мислення учнів	35
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із найбільш пріоритетних завдань, які ставить перед собою сучасна початкова освіта полягає у формуванні креативної особистості, яка здатна генерувати нешаблонні ідеї у житті та навчанні. Пріоритетні завдання в контексті розвитку креативності учнів початкової школи окреслені у таких нормативних документах, як: Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа».

Формування творчого мислення у підростаючого покоління є надзвичайно актуальною проблемою, особливо у сучасних умовах, коли нашій державі потрібні люди, які вміють ухвалювати нестандартні розв'язки та мислити креативно.

Сьогодні ні в кого немає сумніву, що прогрес цивілізації залежить від людей, які здатні нешаблонно мислити, швидко орієнтуватися в нових умовах; від їхньої готовності до творчого пошуку і підходу до виконання різних справ. Формування творчих якостей особистості потрібно розпочинати ще з початкових класів.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти перед сучасною школою постає стратегічне завдання щодо формування освіченої, творчої особистості, яка здатна діяти в нових соціально-економічних умовах. Здобувач освіти в сучасному суспільстві повинен критично оцінювати факти, поєднувати досвід з набутим раніше та творчо його використовувати для розв'язання проблем природничого змісту.

Головна мета початкової освіти – формувати цілісну, інтелектуально розвинену та духовно багату особистість. Саме тому настільки важливо виховувати в учнів здатність до критичного аналізу та неупередженого оцінювання різних явищ і фактів, а також новаторського опрацювання проблем.

Сучасна початкова школа прагне зробити навчання не лише зрозумілим і досяжним, але й цікавим. Проте часто доводиться бачити ситуацію, коли навчальний матеріал цілком ясний учням, доступний, але не викликає у них жодного захвату, не стимулює творче мислення, оскільки завдання типові, шаблонні. Сьогодні у початковій школі пріоритетами лишаються: формування практичних умінь для життя, розвиток природних обдарувань кожного школяра, культ самостійності та оригінальності.

Отже, розвиток творчого мислення підростаючого покоління – одне з головних завдань, яке нині покликана вирішувати сучасна початкова школа. При цьому надзвичайно важливо, щоб цей процес відбувався з перших днів навчання.

Психологічні аспекти творчого мислення учнів початкових класів є недостатньо вивченими, незважаючи на велику кількість теоретичних доробків та експериментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Протягом усього періоду розвитку психолого-педагогічної науки проблема формування творчого мислення особистості перебувала в центрі уваги багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Бакушинського, Є. Басіна, В. Вільчинського, І. Зязюна, В. Кузя, Г. Шевченка, Г. Костюка, В. Моляко, О. Рудницької, О. Савченко, Г. Тарасенка, Дж. Гілфорда, К. Тейлора, Г. Грубера, Е. Торренса та ін.

Праці авторів не знижують актуальності подальших досліджень цієї проблеми, адже на сьогодні залишаються не розробленими методичні засади, які б спрямовували на ефективне використання засобів технології розв'язування винахідницьких задач задля формування творчої особистості учня молодшого шкільного віку.

Численні дослідження свідчать, що дана проблема досі є малодослідженою, зокрема недостатньо вивчено особливості проявів творчого мислення на різних вікових етапах, не з'ясовано роль навчання

у розвитку творчого мислення учнів молодшого шкільного віку. Однак добре відомо, що протягом шкільного навчання мислення учня зазнає значних змін.

Отже, актуальність і недостатній рівень вивчення означеної проблеми в педагогічній теорії та практиці початкової школи обумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Розвиток творчого мислення учнів початкових класів в умовах НУШ»**.

Об'єктом дослідження є творче мислення учнів початкової школи.

Предмет дослідження – процес розвитку творчого мислення учнів початкової школи на уроках гуманітарного циклу.

Мета дослідження – визначити психолого-педагогічні особливості творчого мислення учнів та запропонувати шляхи його розвитку в освітньому процесі початкової школи.

Для досягнення визначеної мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми;
- з'ясувати передумови розвитку творчого мислення;
- визначити психолого-педагогічні особливості творчого мислення учнів молодшого шкільного віку;
- охарактеризувати роль творчого мислення на уроках гуманітарного циклу в початковій школі;
- експериментально визначити сформованість творчого мислення в учнів початкової школи.

Для розв'язання окреслених завдань використовувались такі **методи дослідження**: теоретичні (аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів з метою порівняння, систематизації, класифікації та узагальнення теоретичних даних) та емпіричні (спостереження, бесіди).

Теоретичне значення дослідження. Проаналізовано теоретичні засади даної проблеми у психолого-педагогічній літературі; висвітлено

особливості розвитку творчого мислення учнів молодшого шкільного віку; окреслено шляхи розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи.

Практичне значення дослідження. Результати дослідженої проблеми можуть бути використані для створення сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи, а також створення навчально-методичних посібників та освітніх програм для підготовки майбутніх учителів початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Результати проведеного дослідження доповідались на засіданнях кафедри педагогіки та методики початкової освіти. За матеріалами дослідження опубліковано статтю на тему: *«Розвиток творчого мислення учнів початкових класів в умовах НУШ»* у збірнику матеріалів XVI міжнародної науково-практичної конференції АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ, Львів 7-8 жовтня 2025 року.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

1.1. Розвиток творчого мислення як психолого-педагогічна проблема

Проблема розвитку творчості і творчих здібностей учнів хвилювала в різні часи не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців.

Про необхідність сприяння розвитку творчих здібностей особистості свідчать дослідження психологів: Г. Костюка, В. Моляко, О. Музики, Б. Теплова та ін. У своїх дослідженнях педагоги С. Болсун, В. Бухвалов, Н. Гавриш, Г. Іванов, А. Нестеренко, Т. Сидорчук, А. Яценко та ін. приділяють увагу розробленню методів і прийомів навчання дітей на базі технології ТРВЗ.

Основні положення використання методів та прийомів технології розв'язування винахідницьких задач в освітньому процесі початкової школи відображені у роботах авторів: С. Болсун, В. Брацун, М. Віднічук, Т. Довбій, І. Дьомкіна, І. Кошмал, А. Крамаренко, О. Курлова, О. Лесіна, Л. Макрідіна, Л. Маслюк, І. Минько, О. Нікітіна, Л. Новік, К. Пасічна, О. Портнова, Є. Починок, А. Романова, О. Селівановська, В. Телячук, К. Шевчук, А. Яценко та інших.

Численні праці авторів не знижують актуальності подальших досліджень цієї проблеми, адже на сьогодні залишаються не розробленими методичні засади, які б спрямовували на ефективне використання засобів технології розв'язування винахідницьких задач задля формування творчої особистості учнів молодшого шкільного віку.

Ставлення до людини як найвищої цінності суспільства задекларовано в Державному стандарті початкової загальної освіти, який головною метою освіти визначає всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування

необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу [8].

Державний запит орієнтує освітню політику на впровадження нових підходів до розкриття природного потенціалу особистості, створення належних педагогічних умов розвитку творчих здібностей кожної дитини в системі закладів освіти.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України, мета якої – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не тільки знання, а ще й уміння застосовувати їх на практиці протягом життя.

НУШ – це сучасна школа, до якої приємно ходити учням, школа, в якій прислухаються до думки кожного, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами своєї країни.

«...Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості», – зазначено у Державному стандарті початкової освіти [8].

Сучасна школа передбачає створення умов для творчого розвитку та самореалізації кожної особистості, формування потреби та здатності особистості до самоосвіти. Однак це неможливо, якщо з дитинства не прищеплене бажання вчитися та знаходити задоволення в процесі навчання.

Тому професійна діяльність учителя початкової школи полягає не лише в передачі знань, формуванні ключових компетентностей, а повинна ґрунтуватися на засадах психолого-педагогічної діагностики, яка

уможлиблює шляхом вивчення особистості учня забезпечення оптимальних умов для навчання і виховання, розвитку творчих здібностей, критичного мислення тощо.

Проблема розвитку творчого мислення є важливою для загальноосвітніх навчальних закладів, адже педагоги працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для усього нового. Особливої уваги потребують учні початкових класів, адже, молодший шкільний вік є тим етапом онтогенезу, в якому активно і стрімко розвиваються соціальні емоції, самосвідомість, формується самооцінка, відбувається вибудовування ієрархії мотивів і їх супідрядність у генезі соціального розвитку дитини, закладається специфіка спілкування з дорослими та однолітками. Молодший шкільний вік – це період, коли формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи [2, с. 270].

В «Концепції Нової української школи» зазначено, що майбутнє держави пов'язано з молодими людьми, які конкурентоспроможні в будь-якій галузі знань, здатні адекватно сприймати інноваційні процеси, генерувати власні ідеї, активно й незалежно мислити, творчо вирішувати різні життєві ситуації [12].

Сучасні зміни, які відбуваються в Україні вимагають підготовки конкурентоспроможного молодого фахівця, здатного до навчання впродовж життя, до самовдосконалення, саморозвитку, сучасного спеціаліста, який володіє критичним, самостійним та творчим мисленням, вміє ставити цілі та досягати їх. Завдяки сформованому творчому мисленню здобувачі освіти, маючи ґрунтовні знання, зможуть застосовувати їх у повсякденному житті, знаходити шляхи розв'язання нестандартних ситуацій, вправлятися у творенні нового.

Проблема розвитку творчого мислення молодших школярів є актуальною на сучасному етапі реформування вітчизняної освіти, а тому

була і нині залишається предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних учених.

Реформування змісту початкової освіти передбачає не лише оволодіння учнями відповідною сумою предметних знань та спеціальних умінь і навичок, але й формування в них бажання та вміння вчитися, сприяє набуттю життєво важливих компетентностей, зокрема таких:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- математичною компетентністю;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічною компетентністю;
- інформаційно-комунікаційною компетентністю;
- навчання впродовж життя;
- громадянською та соціальною компетентністю, пов'язаною з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурною компетентністю;
- підприємливість та фінансова грамотність тощо [14].

Сучасна школа передбачає створення умов для творчого розвитку та самореалізації кожної особистості, формування потреби та здатності особистості до самоосвіти. Однак це неможливо, якщо з дитинства не прищеплене бажання вчитися та знаходити задоволення в процесі навчання.

Тому професійна діяльність учителя початкової школи полягає не лише в передачі знань, формуванні ключових компетентностей, а повинна ґрунтуватися на засадах психолого-педагогічної діагностики, яка уможлиблює шляхом вивчення особистості учня забезпечення оптимальних умов для навчання і виховання, розвитку творчих здібностей, критичного мислення тощо.

Проблема розвитку творчого мислення є важливою для загальноосвітніх навчальних закладів, адже педагоги працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для усього нового. Особливої уваги потребують учні початкових класів, адже, молодший шкільний вік є тим етапом онтогенезу, в якому активно і стрімко розвиваються соціальні емоції, самосвідомість, формується самооцінка, відбувається вибудовування ієрархії мотивів і їх супідрядність у генезі соціального розвитку дитини, закладається специфіка спілкування з дорослими та однолітками.

Молодший шкільний вік – це період, коли формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи. В «Концепції Нової української школи» зазначено, що майбутнє держави пов'язано з молодими людьми, які конкурентоспроможні в будь-якій галузі знань, здатні адекватно сприймати інноваційні процеси, генерувати власні ідеї, активно й незалежно мислити, творчо вирішувати різні життєві ситуації [12].

Сучасні зміни, які відбуваються в Україні вимагають підготовки конкурентоспроможного молодого фахівця, здатного до навчання впродовж життя, до самовдосконалення, саморозвитку, сучасного спеціаліста, який володіє критичним, самостійним та творчим мисленням, вміє ставити цілі та досягати їх. Завдяки сформованому творчому мисленню здобувачі освіти, маючи ґрунтовні знання, зможуть застосовувати їх у повсякденному житті, знаходити шляхи розв'язання нестандартних ситуацій, вправлятися у творенні нового.

Творче мислення учнів молодшого шкільного віку, як зазначають науковці, передбачає: багатство ідей; нетрадиційність; гнучкість розуму; здатність ставити проблеми та їх вирішувати; гарну пам'ять; належний рівень допитливості; самостійність, ініціативність, наполегливість.

Творче мислення учня пов'язується зі створенням нового оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності.

Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, які впливають на нього. До цих чинників безпосередньо відносять:

- умови, в яких формується дитина;
- середовище, що її оточує;
- характер навчальної діяльності [17, с. 10].

Значні можливості для розвитку творчого мислення дитини молодшого шкільного віку мають навчальні дисципліни у школі, зокрема математика, логіка, література тощо, у процесі вивчення яких школяр долучається до процесу рефлексії, пошуку, відкриття, чому сприяють нестандартні та інтегровані уроки.

Варто також зазначити, що для того, щоб засвоєні знання на уроках ставали гнучкими вміннями учнів, педагогу слід знаходити раціональні способи, щоб результат уроку поєднувався з розвитком пізнавальних здібностей дітей, їх вмінням вчитися.

Результати досліджень довели, що відсутність системи роботи з формування творчого мислення веде до того, що у процесі навчання діти, маючи ґрунтовні знання з основ наук, не завжди можуть застосувати їх на практиці, чітко, послідовно та аргументовано доводити власну думку [13, с. 154].

Узагальнення наукових праць надало змогу уточнити сутність творчого мислення учня як активну цілеспрямовану діяльність, у процесі якої відбувається переробка наявної й нової інформації, відкидання зовнішніх, випадкових або ж несуттєвих елементів від основних, внутрішніх.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку: формування мотивів учіння, розвитку стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних прийомів і навичок

навчальної діяльності; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції; становлення адекватної самооцінки; розвитку критичності в ставленні до себе та оточуючих; засвоєння соціальних норм, розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення тісних дружніх контактів. Новоутворення, які виникають у цей період, навчальна діяльність, сприятливе освітнє середовище створюють передумови для формування творчого мислення здобувачів початкової освіти [9, с. 4].

Проблема мислення є однією із найактуальніших у педагогічній психології. Це органічно пов'язано з проблемою засвоєння та застосування знань учнів. Вивчаючи мислення учнів молодшого шкільного віку, можна простежити їх здатність засвоювати знання, адже саме завдяки мисленнєвій діяльності учні набувають знань та нових способів діяльності.

Дослідження, присвячені розвитку творчого мислення поступово набирають все більшої інтенсивності. Науковці створюють нові діагностичні методики, щоб розкрити передумови та особливості розвитку творчого мислення дітей, ґрунтовніше дослідити процеси творчості та розробити спеціальні програми для формування творчих здібностей.

Педагоги та психологи виділяють не лише основні етапи становлення творчого мислення, але й компоненти, які визначають рівень творчості на кожному етапі. Серед них виокремлюють наступні:

- пластичність мислення;
- послідовність та поетапність мислення;
- діалектика мислення;
- формування відповідальності за прийняті рішення [30].

Якщо говорити про пластичність мислення, то воно полягає у здатності відокремлювати істотні ознаки від багатьох випадкових, а також у вмінні швидко адаптуватися до нових обставин. Люди із гнучким

мисленням зазвичай розглядають відразу велику кількість пропонованих варіантів, поєднуючи і відокремлюючи деякі елементи проблемної ситуації.

Незважаючи на те, що досі немає єдиної думки щодо можливостей та шляхів розвитку мисленнєвої діяльності учнів початкових класів, безперечним є факт, що протягом відносно короткого періоду навчання (з 1-го по 4-ий клас) мислення учня зазнає неабияких змін. Від вступу дитини до школи і до того періоду, коли вона закінчить початкову школу та перейде у середні класи, її мислення зміниться в аналітичному та в синтетичному плані.

До початку навчання в школі діти вже мають розвинену психічну функцію, яка передбачає засвоєння певної системи знань.

Зараз існують дві принципові позиції, які пояснюють особливості мисленнєвої діяльності учнів початкової школи. Обидві пов'язують розвиток мислення дітей з їх освітньою діяльністю, оскільки провідна роль у розумовому розвитку дітей належить навчанню.

Найдавніша позиція наголошує на тому, що «стартовим моментом» у розвитку мислення та діяльності дітей є їх особистий досвід. Здобуті в дошкільному віці емпіричні знання, є основою, від якої вчитель повинен відштовхуватися.

Цей погляд є цілим напрямом у психології навчання. Він зародився у 30-х роках ХХ століття. А згодом, усі дослідження цієї проблеми проводились у напрямку, що підтверджували істинність, висунутих К.Д Ушинським припущень, про те, що діти мислять кольорами, звуками і певними образами. Мислення дітей інтерпретується як наочно-діяльне та наочно-образне.

Так, у наукових працях Х. Белей, які присвячені дослідженню психічного розвитку учнів першого класу, наголошується, що мислення учнів цього віку має ряд особливостей: у школі дитина повинна самостійно мислити та висловлювати думку, однак часто лише повторює

сказане іншими. Наприклад, виконуючи завдання, діти діють «за зразком», який виконували на уроці разом із учителем. Їх мислиннева діяльність має тенденцію змінювати якість, але кількість, як правило, залишається незмінною [2, с. 270].

Як зазначає дослідниця, в молодшому шкільному віці дітям не притаманне творче мислення. Вони не здатні робити широких узагальнень. Дедуктивний метод дітям теж недоступний. Дитяче мислення здатне, лише на основі деяких фактів, прийти до розуміння загальної позиції, тобто у висновках можна дійти від часткових до загальних понять. «...Учням простіше усвідомити загальне поняття, ніж доводити існування цього поняття новими фактами» [2, с. 272].

Вивчаючи мислення, як форму пізнання людини, В. Павленко трактує його по-перше, як ступінь пізнання, по-друге, як процес пізнання і по-третє, як форму розумової діяльності.

Усі його дослідження пронизує ідея прямої залежності розвитку мислення від змісту навчання та його організації. На думку дослідника, ефективність навчання учнів залежить від створених умов. Він наголошує, що будь-який процес пізнання відбувається за умови виконання певних дій з пізнавальним матеріалом. В процесі мислення ці дії особливо складні. А успіх мислення залежить від знань, якими володіє людина, та які вона має використовувати для вирішення тих чи інших завдань, а також бажання пізнати те, чого вона не знає.

В. Павленко стверджує, що особливістю дитячого мислення є те, що воно за своєю суттю є практичним. Це означає, що дитина здатна розуміти логіку відносин між предметами та явищами реальності. Разом з іншими психологами, автор наголошує, що діти, мислячи практично «...безпосередньо впливають на предмети, розкриваючи їх властивості, ознаки і, що найголовніше – раніше невідомі зв'язки, що існують як між предметами, так і явищами. Уся пізнавальна діяльність дитини, а разом з нею і набуті знання стають глибшими та усвідомленими» [24, с. 103].

Принципово інший підхід до розвитку творчого мислення дітей висвітлила Т. Кучай, яка завдяки своїм дослідженням розробила «концепцію поступового формування мислинневих дій». Згідно даної концепції – в процесі набуття знань дитина в початкові моменти навчання проходить три етапи. Спочатку, дитина керується зовнішніми матеріальними та практичними діями. Наступний етап – це дії, які починають усвідомлюватись дитиною, а третій етап характеризується перетвореннями зовнішніх дій у внутрішню площину, тобто інтерналізується [13].

Проблема формування творчого мислення стала предметом досліджень В. Клименка, В. Моляко, В. Рибалки та інших. Думки цих науковців є приблизно однаковими. Вони зазначали, що процес його формування відбувається протягом періоду навчання в початковій школі, незважаючи на різноманітність способів, пропонованих дослідниками. Загалом вони мають посилення на те, що дітям потрібно самостійно здобувати знання про предмети у їх істотних ознаках.

Дитина молодшого шкільного віку засвоює поняття узагальнено, тобто другорядні ознаки для неї не важливі. Лише в 3-му класі діти починають виділяти конкретні ознаки, властиві тому чи іншому предмету або явищу.

Інтелектуальний розвиток дитини, зокрема формування логічного мислення, триває протягом всього періоду навчання у початковій школі. На ранньому етапі розвитку дитина отримує певний досвід на сенсорному рівні, удосконалюючи свої практичні навички. Засвоюючи мовлення, дитина стає здатною засвоювати елементарні поняття, ставити запитання, робити прості висновки. Таким чином, вона опановує нові поняття.

В контексті дослідження даної проблеми, варто згадати особливе значення причинно-наслідкового мислення, завдяки якому встановлюються певні зв'язки: між причиною явища та його наслідками, і навпаки – між наслідками та причинами.

Виявляючи особливості причинно-наслідкового мислення, науковці стверджують, що на ранньому етапі розвитку мислення дитини тісно пов'язане з її діями. Лише в процесі розвитку дитина поступово починає розуміти причини певного явища чи предмету.

Науковці вважають, що дитяче мислення на початковому етапі шкільного навчання має ряд таких особливостей:

- орієнтація на вирішення певних завдань, включення до конкретної роботи;
- зоровий та специфічний характер сприйняття зовнішніх ознак явища чи предмета, які ґрунтуються на узагальненні;
- наявність у мисленні причинно-наслідкових зв'язків, в основі яких лежить індивідуальний досвід;
- виникнення роздумів та словесних міркувань [16].

У 60-х роках ХХ ст. через зростаючі вимоги до теоретизації шкільного навчання, увага до розвитку мислення учнів молодшого шкільного віку з боку психологів раптово зросла. Так, Т. Воробйов, очоливши групу науковців, здійснив ряд досліджень з вивчення мислення дітей на ранніх етапах навчання.

Науковець наголошує на тому, що традиційне навчання має безліч недоліків, а початкова школа не дає учням необхідних знань та практичних навичок, обмежуючись лише елементарною грамотністю.

Т. Воробйов провівши дослідження з'ясував, що, створивши необхідні умови, як альтернативу звичайному методу передачі знань, учні молодшого шкільного віку можуть легко засвоювати новий теоретичний матеріал, якщо його подавати декількома невеликими частинами. За словами для вивчення та визначення найбільш сприятливих умов для розвитку мислення дітей цього віку потрібна велика експериментальна робота [5, с. 10].

Зараз, на жаль, необхідно констатувати факт, що пошук можливостей широкого практичного вивчення мислення учнів початкової

школи, з точки зору науковця не виправдався і залишився на рівні експерименту. Однак, це не означає, що думки науковців є помилковими, оскільки наукові розробки, які тривали десятиліттями не можуть бути принципово хибними.

Поглиблене вивчення даної проблеми з іншої позиції розширює можливості досліджень розвитку творчого мислення учнів та допомагає розробити більш адекватну методику організації освітнього процесу.

Проблема розвитку творчого мислення стала об'єктом досліджень також і сучасних науковців. Деякі з них вважають, що творче мислення учнів молодшого шкільного віку ще не сформоване.

Як показали дослідження В. Приймак, у навчальній діяльності логічне мислення відіграє важливу роль, від нього залежить здатність використовувати свої знання та вміння вирішувати прості та нестандартні завдання. Зокрема науковець стверджує, що діти в цьому віці не володіють творчим мисленням. Вони не здатні робити абстрактних узагальнень, дедуктивний спосіб їм не властивий. Учні молодшого шкільного віку можуть лише на основі зіставлення окремих властивостей дійти до розуміння загального поняття, а саме, через розуміння часткового прийти до загального індуктивним шляхом [26].

На відміну від В. Приймак, такі психологи як Ю. Лимар та В. Рибалка обстоюють іншу думку, і вважають, що творче мислення у дитини розвивається тоді, коли вона починає ставити запитання дорослим. Якщо розвивається мислення, то й формується творчий інтелект. Згідно цього підходу – основи розвитку творчого мислення дитини починають формуватись ще в дошкільному віці [15].

Вкрай негативно впливає на формування творчого мислення учнів молодшого шкільного віку використання вчителем на уроці одноманітних завдань, вміщених у підручнику. У такий спосіб діти виконують дії репродуктивного характеру, що спричиняє затримку розвитку творчого інтелекту.

Це явище в освітньому процесі пояснюється недоліками в плануванні вчителем своєї роботи. Тому важливо, поєднувати на уроці різні типи завдань та проблемних ситуацій, для того, щоб учні могли виконувати дії багатогранного характеру.

Узагальнивши все вище сказане, нами було визначено, що зміст поняття «креативність учнів початкової школи» складають такі якості, як: гнучкість розуму, здатність особистості до продукування ідей, створення тих продуктів, які створювалися до цього. Креативність особистості визначає результати цієї діяльності.

Креативність учнів початкових класів – це основа їх навчально-пізнавальної, а також дослідницької та творчої діяльності особистості. Для творчої особистості молодшого школяра притаманні такі характеристики, як: розгляд проблеми з різних аспектів, вияв незгоди з ідеями і поглядами на цю проблему, які існували до цього, прагнення особистості перевірити вірогідність цих ідей або гіпотез, а також тяжіння до висунення ризикових ідей нестандартного змісту; розвинена фантазія та уява; вміння знаходити вирішення проблемного завдання; здатність особистості до подолання шаблонності мислення; а також виявляти суперечності у процесі створення нового; вміння переносити свої знання і досвід відповідно до нових ситуацій тощо.

Розвиток творчого мислення учнів початкових класів визначають такі пізнавальні характеристики особистості у цей період: наочно-дієвий характер; операційність: операції конкретизації, узагальнення, систематизації, абстрагування); предметність (власна інтерпретація та перебудова процесів); цілеспрямованість інтелектуальної діяльності та ін.

Навчання є основним засобом та діяльністю, у процесі якої збагачуються усі пізнавальні процеси дитини, а також зростає рівень її самостійності, здатності мислити креативно [36].

З метою розвитку творчого мислення учнів початкових класів доцільно використовувати проблемно-пошукові, евристичні, творчі

методи та відповідні завдання із гіпотезами та різноманітними варіантами вирішення, які стимулюватимуть інтерес, позитивне ставлення учнів до процесу відкриття та пізнання, які спонукатимуть до вияву оригінальних суджень у процесі індивідуальної роботи (під час виконання самостійних, контрольних робіт, у процесі роботи над доповідями, презентаціями), групової (парної роботи): участь учнів у проєктах, за використання ігрових завдань, вправ, активних методів навчання (наприклад, «навчаючись-вчусь»), а також конструктивних дискусій у формі «мозкового штурму», «кола ідей» тощо.

1.2. Особливості розвитку творчого мислення учнів початкової школи

Актуальність розвитку творчого мислення в учнів молодшого шкільного віку зумовлена інтенсивними змінами, які відбуваються у системі освіти та задають нові орієнтири у суспільстві, а також висувають вимоги до розвитку творчої особистості в сучасних умовах. У загальноосвітній школі затребувані творчі учні, які вміють навчатися, адаптуватися до життєвих ситуацій, які постійно змінюються, здатні здійснювати пошук шляхів нестандартного вирішення ситуацій і проблем.

Отже, виникає необхідність формування творчої особистості молодших школярів, розвитку в них прагнення до активної творчості та реалізації своїх здібностей, внутрішнього потенціалу, а також набуття умінь для подальшого розвитку творчих навичок. У системі сучасної освіти існують протиріччя, які виступають як чинники, що стримують розвиток та формування творчого мислення учнів [30].

Перше – це суперечність між необхідністю творчого підходу у навчанні та його опорою переважно на репродуктивну діяльність учнів. Навчальний процес широко спирається на пізнавальні можливості учнів: засвоєння знань, формування вмінь та навичок будується на основі перцепції, пам'яті, мисленні, уяві.

Однак пізнавальні здібності дитини молодшого шкільного віку недостатньо використовуються з метою розвитку її творчого мислення. Друге протиріччя – це протиріччя між орієнтацією сучасної школи на індивідуально-особистісний розвиток учнів та колективною природою процесу навчання.

Як зазначає В. Приймак, з одного боку, центральною фігурою навчання є особистість учня, і метою освіти є створення умов для прояву та розвитку його внутрішнього потенціалу. З іншого боку, навчання молодших школярів носить за своєю природою масовий, колективний характер, при якому можливості розвитку особистісних механізмів регуляції та саморегуляції творчого мислення обмежені [26].

В сучасних умовах функціонування вітчизняної сфери освіти сформована і традиційно існуюча в Україні система шкільного навчання фактично не містить у собі (або містить вкрай недостатньо) низку спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення послідовного та систематичного виявлення та розвитку у молодших школярів творчого мислення. Можна виділити основні роботи як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, які протягом тривалого часу досить активно розробляли проблему розвитку творчого мислення учнів початкових класів в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Сьогодні все більше зростає інтенсивність досліджень в контексті розвитку творчого мислення підростаючого покоління. Для того, щоб глибше вивчити особливості розвитку творчого мислення дітей, розробити навчальні програми для формування творчих здібностей, науковці створюють нові діагностичні методики.

Багато для розвитку вчення про творчу природу мислення зробив український науковець Ю. Лебідь. Він підкреслював, що мислення породжується потребою зрозуміти якусь нову для людини ситуацію, новий для неї об'єкт. Мислення дозволяє людині прийти до розуміння. Розуміння

завжди являє собою процес пізнання нового, невідомого за допомогою вже відомого.

Спираючись на те, що вже пізнано, людина вирішує нові пізнавальні завдання. На його думку, мислення виникає в проблемній ситуації. Остання характеризується не лише незнанням, а усвідомленням людиною того, що у відомому є щось невідоме, суттєво важливе для нього й одночасно таке, що не можна з'ясувати одразу.

Учений вказує, що вирішення завдання іноді виникає випадково після попередніх напружених, але безрезультатних зусиль її рішення. Це те що називається «осаянням», але в реальності є завершенням аналітико-синтетичної роботи над певним завданням [14].

Творче мислення дитини молодшого шкільного віку, як зазначають науковці, передбачає: багатство ідей, нетрадиційність, гнучкість розуму, здатність ставити проблеми та їх вирішувати, гарну пам'ять, належний рівень допитливості, самостійність, ініціативність, наполегливість.

Творче мислення учня пов'язують зі створенням нового оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності. Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, які впливають на нього. До цих чинників безпосередньо відносять:

- умови, в яких формується дитина;
- середовище, що її оточує;
- характер навчальної діяльності [18].

Значні можливості для розвитку творчого мислення дитини молодшого шкільного віку мають навчальні дисципліни у школі, зокрема математика, ЯДС, основи здоров'я тощо, у процесі вивчення яких учень долучається до процесу рефлексії, пошуку, відкриття, чому сприяють нестандартні та інтегровані уроки.

Варто також зазначити, що для того, щоб засвоєні знання на уроках ставали гнучкими вміннями учнів, педагогу слід знаходити раціональні

способи, щоб результат уроку поєднувався з розвитком пізнавальних здібностей дітей, їх умінням вчитися.

Результати досліджень довели, що відсутність системи роботи з формування творчого мислення веде до того, що у процесі навчання діти, маючи ґрунтовні знання з основ наук, не завжди можуть застосувати їх на практиці, чітко, послідовно та аргументовано доводити власну думку. Узагальнення наукових праць надало змогу уточнити сутність творчого мислення як активну цілеспрямовану діяльність, у процесі якої відбувається переробка наявної нової інформації, відкидання зовнішніх, випадкових або ж несуттєвих елементів від основних, внутрішніх [39].

Психолого-педагогічні дослідження показують, що творче мислення дітей починає розвиватись у дошкільному віці, коли змінюється провідний вид діяльності порівняно з раннім дитинством. Цей вид діяльності Х. Белей характеризує як перехід до творчої діяльності. Мислення старших дошкільників та учнів початкової школи стає все активнішим, воно розвиває здатність до творчої діяльності [2, с. 271].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить про те, що сучасні вчителі в умовах реалізації Концепції Нової української школи повинні розвивати творче мислення молодших школярів. Для цього передбачається використання таких методів, які б спонукали учнів до активного творчого мислення, гнучкості, швидкості та оригінальності [6, с. 113].

Слід наголосити на тому, що творче мислення розвивається виключно в тому випадку, коли учні під час вирішення проблемного завдання стикаються з навчальними труднощами, вирішення яких не передбачає використання шаблонів, або наданих алгоритмів. Саме в цьому випадку учень може запропонувати власний варіант вирішення завдання, яке вже було відомо раніше і використовувалося на практиці, проте учень самостійно додумався до цього рішення. В таких ситуаціях ми зіштовхуємось із творчим процесом, який ґрунтується на здогадці та інтуїції молодшого школяра.

І тут важливим є сам механізм діяльності учня, в межах якого формується вміння вирішувати завдання нестандартним шляхом. Наприклад, під час завдання «Як ми можемо відобразити кругообіг води в природі? Запропонуйте свій варіант» учні можуть подати варіант відповіді, який наданий у підручнику з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а можуть запропонувати свою схему кругообігу, доповнивши її креативними елементами.

З цього випливає, що продуктивність творчого мислення залежить від робочої атмосфери, яка має бути оптимальною. У процесі підготовки до уроків учителю початкових класів треба звернути увагу не лише на особливості цього віку, а й на наступні новоутворення, які відбуваються у молодших школярів, такі як перехід до усвідомленої та довільної поведінки, внутрішній план дій та рефлексію, що виявляються при оволодінні будь-яким шкільним предметом.

У молодшому шкільному віці головним змістом для розвитку творчого мислення є не лише навчальний матеріал, а й повсякденне життя дитини, у процесі навчальної діяльності, у зовсім іншому світлі. Учні початкових класів на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» вперше розкривають свої інтелектуальні та творчі здібності у творчому процесі: без страху вирішують завдання на розвиток творчого мислення, з оригінальністю підходять до свого повсякденного життя, легко переносять свої знання з однієї сфери (навчальної) на іншу (повсякденну), тобто використовують здобуті навички, уміння та знання на практиці, на що і спрямована Нова українська школа, а саме на формування компетентнісної особистості [15].

Завдання вчителя – розвивати творчі здібності дитини, цілеспрямовувати уяву, спонукати її переходити від думки до дії. Творче мислення дитини особливо яскраво виявляється та розвивається у грі, деталізуючись у цілеспрямованому ігровому задумі, оскільки у грі досить часто проявляються емоції, які у житті дітям не властиві. У грі з особливою

силою виявляються індивідуальні особливості учнів, які впливають на розвиток творчого мислення.

На жаль, мусимо зазначити брак уваги до розвивальних функцій навчання у школі. Спрямування на формування більш емпіричного, репродуктивного мислення спричиняє те, що багато хто з майбутніх фахівців, які добре володіють шкільною програмою, не спроможні використовувати ці знання у нестандартній ситуації, не мають творчого мислення, а покладаються, в основному, на свою пам'ять, сумніваються, відповідаючи на проблемні запитання навіть тоді, коли мають під рукою підручники та навчальні посібники [24, с. 103].

У теорії та практиці навчання питанням розвитку творчого мислення учнів початкової школи поки що не приділяється достатньої уваги, не сформульовано цілісного комплексу показників, які складають поняття «творче мислення», уповільнено розробляються діагностичні методики – все це гальмує широке впровадження ідей розвивального навчання в практику сучасної початкової школи.

Зрозуміло, побачити щось по-новому, не так, як усі, і не так, як ти бачив раніше, – завдання не з легких, проте цьому можна навчити, якщо спрямувати освітній процес на розвиток та вдосконалення творчого мислення учнів.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, та беручи до уваги власні спостереження, можемо виокремити психологічні властивості, які є основою творчого мислення:

- 1). Чіткість та яскравість сприймання предметів;
- 2). Розвинена зорова і слухова пам'ять, що дозволяє довго зберігати сприйняте зображення;
- 3). Здатність сприймати одразу декілька предметів, розмежовуючи їх за кольором, формою, розміром та кількістю деталей;
- 4). Можливість поєднувати деталі різних предметів з їх новими якостями.

Стимулами для творчого мислення є незакінчені малюнки, розмиті зображення, такі як чорнильні плями, опис незвичайних, нових якостей предметів.

Однак, уява дитини на початковому етапі розвитку творчого мислення все ще дуже обмежена. Дитина розмірковує занадто реалістично і не може відірватися від звичних образів, способів використання речей, найімовірніших ланцюжків подій.

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми хочемо виділити ті навички, які необхідно формувати на початковому етапі розвитку творчого мислення учнів:

- відтворення зображення та властивостей об'єкта в пам'яті;
- відгадування предмета за словесним описом властивостей та ознак;
- відтворення зображення предмета на основі деяких його частин;
- розпізнавання різних об'єктів у незнайомих графічних формах;
- поєднання в одному предметі властивостей та ознак іншого предмета;
- визначення спільних та відмінних рис у двох або більше об'єктах;
- вивчення об'єкта, описавши можливі дії з ним.

Більшість цих навичок можуть сформуватися самостійно. Тому одна з найважливіших тенденцій розвитку творчого мислення – це вийти за межі звичних стереотипів. Ця якість творчого мислення називається оригінальністю, і залежить від здатності інтелекту поєднувати окремі образи предметів, які неможливо поєднати в реальному житті.

Отже, ми проаналізували теоретичні основи даної проблеми та обґрунтували деякі положення і твердження щодо неї. Результати нашого дослідження дають підстави стверджувати, що ефективність формування творчого мислення учнів початкових класів залежить від постійного вмілого застосування завдань творчого характеру, де поєднується цілеспрямована робота вчителя та учнів.

РОЗДІЛ II.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Шляхи розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи

Оновлення проблематики виховання обдарованої особистості зумовлюється необхідністю не лише внесення змін до методики навчання та виховання, але й забезпечення вищого ступеня самостійності учнів для втілення ними оригінальних задумів, а також підготовка вчителя до нових завдань.

Кожен сучасний освітній заклад потребує висококваліфікованого, професійно підготовленого вчителя, який є творчою особистістю та враховує потенційні можливості інтелектуального та творчого розвитку кожної дитини. Саме такий вчитель, організовуючи освітній процес, турбуватиметься про всебічний та творчий розвиток учнів, організацію цікавої та змістовної діяльності протягом всього періоду навчання у школі [24, с. 103].

Проблема вдосконалення уроку у початковій школі – завжди була актуальною, оскільки вимоги до його якості постійно зростають. Щоденно перед учителем постає складне та відповідальне завдання – активізувати розумову діяльність учнів, всебічно розвивати їх творчі здібності, інтелект, пробудити в них дослідницький дух. Для успішного вирішення цього завдання, вчитель має постійно вдосконалювати методи навчальної діяльності, шукати засоби, які б сприяли засвоєнню учнями навчального матеріалу з високою зацікавленістю.

Для засвоєння різних способів навчальної діяльності учень молодшого шкільного віку повинен виявляти творчу активність. Ефективність його навчання безпосередньо залежить від того, як

спрямовує цю активність учитель в освітньому процесі, які методи, засоби та прийоми застосовує для розвитку творчих здібностей учнів.

Учитель має організувати активність школярів, враховуючи індивідуальні особливості їхнього мислення, спонукати до самостійних пошуків способів розв'язання завдань, навчаючи цілеспрямовано спостерігати, шукати спільне та відмінне, робити висновки й узагальнення.

Лише за умови правильної організації творчої розумової активності дітей, буде забезпечена висока ефективність навчання, швидкий розвиток їх розумових здібностей, спостережливості, уявлень, пам'яті, вольових якостей дитини, навчальних і пізнавальних інтересів, високих моральних та інтелектуальних почуттів, навчальна діяльність стане для них школою розумового розвитку [31].

Процес формування – це педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості. Формування творчої особистості учня, як суб'єкта творчих соціальних відносин і продуктивної діяльності, за своєю суттю є педагогічним управлінням, розвитком потенційних творчих можливостей дитини, формуванням у неї таких творчих якостей, які забезпечують успішність у навчальній діяльності та індивідуальне становлення як суспільно-активної особистості. Формування творчої особистості учня слід розглядати як процес фасілітації, тобто створення умов з метою полегшення, сприяння, стимулювання, активізації розвитку творчих можливостей учнів [25].

Особистісно-зорієнтований підхід до кожного учня вимагає створення освітнього середовища, де великого значення набувають не лише форми організації діяльності, але й методи. Розвиток творчої особистості вимагає психологізації навчальної діяльності та поведінки дітей. Психологізація проявляється у цілеспрямованій орієнтації освітньої моделі на всі аспекти особистості та у використанні засобів наукової і практичної психології.

При застосуванні методів стимуляції та активізації творчої діяльності, потрібно брати до уваги багатоплановість, багатовимірність творчої особистості. Зважаючи на це, треба використовувати цілий комплекс методів. При цьому враховуючи, що існуючі методи активізації творчої діяльності мають бути співвіднесені з певними критеріями творчої особистості, які вони найбільш ефективно актуалізують та розвивають у процесі творчої діяльності.

Методи навчання – це головні шляхи, способи навчальної діяльності педагога та учня, за яких останні здобувають певні знання, уміння та навички. Метод формування умінь та навичок застосовують з метою становлення самостійної діяльності дітей, що характеризується здатністю дитини самій визначати мету та способи реалізації своєї діяльності, здійснити її самостійно [19, с. 172].

Для того, щоб стимулювати творчу активність особистості та відкинути негативний вплив критичності, використовують різні засоби та методи. Окремо зупинимось на деяких з них.

Засіб образного порівняння (аналогії), коли будь-який складний процес, або явище порівнюється з простішим та зрозумілішим. Існують такі види аналогії: пряма, особистісна, символна, фантастична.

Метод «Мозковий штурм» (синектика). Це метод колективного розв'язання проблеми. Автор методу «Мозковий штурм» А. Осборн запропонував поділити процес висунення гіпотез та процес їх оцінки, аналізу. Пошук ідей відбувається за умови заборони будь-якої критики, кожна ідея, навіть жартівлива та безглузда, враховується.

Завдяки «мозковому штурму» виникають нові та оригінальні шляхи розв'язання проблемних ситуації. Керівник групи скеровує процес розв'язання задачі, пропонуючи членам групи по чергово використовувати аналогії: це не обмежує свободи пошуку та стимулює генерування творчих ідей. У загальному розумінні, синектика – межа того, чого можна досягти, застосовуючи принципи вибору варіантів.

Метод комбінаційного аналізу. В його основі лежить матриця сполучень двох основних чинників (ознак об'єктів або самих об'єктів).

Метод фокальних об'єктів. Правила методу дуже прості, однак для отримання хороших результатів потрібна багата уява. Спочатку вибирається об'єкт, з яким треба працювати, потім – предмети, які не мають відношення до задачі. У кожному з них виділяємо кілька ознак. Після цього настає заключний, найскладніший етап. Потрібно з'єднати одну або кілька ознак випадкових предметів з вибраним на першому етапі об'єктом. Отримуємо кілька різних поєднань. Тоді, включивши фантазію, спробуємо уявити, що вийде. Якщо позитивного результату не отримуємо, то, змінюючи предмети, шукаємо способи, які задовольнять вирішення проблеми.

Морфологічний аналіз. Метод, який можна застосовувати у роботі з учнями початкової школи під час розв'язування творчих завдань. Це, так званий, морфологічний ящик, запропонований Ф. Цвікі. Виконання завдань за допомогою цього методу відбувається в декілька етапів. Спочатку об'єкт ділять на найважливіші функціональні вузли. Потім розглядають окремо кожен з них і шукають для кожного розв'язки. Врешті складають підсумкову таблицю (морфологічний ящик), в якій кожному функціональному вузлу відводять вісь морфологічного ящика, де перелічуються всі можливі його розв'язки.

Методика творчого тренінгу КАРУС. На ефективність творчої діяльності учнів впливає рівень їх психологічної готовності, вміння включитися у творчий процес. Добре зарекомендувала себе, в цьому плані, методика творчого тренінгу КАРУС, яка зорієнтована на засвоєння знань в ускладнених умовах і складається з таких спеціальних прийомів:

- метод часових обмежень – ґрунтується на тому, що часовий фактор суттєво впливає на діяльність суб'єкта;
- метод раптової заборони – полягає в тому, що учневі, на певному етапі виконання творчого завдання, забороняється використовувати певні

ідеї;

- метод швидкісного ескізування – той, хто виконує завдання, в процесі «малює процес міркування»;

- метод нових варіантів – полягає у виконанні завдання новим способом;

- метод інформаційної недостатності – полягає в тому, що в умові завдання явно не вистачає вихідних даних;

- метод інформаційного надлишку – в умову завдання вводяться зайві вихідні дані;

- метод абсурду – ґрунтується на виконанні завдання, яке заделегідь немає розв'язку.

Метод розвороту. Даний метод передбачає спробу «вивернути» предмети та ситуації навиворіт. Спеціального способу зробити цього не існує, все залежить від власної уяви та фантазії. Часто метод розвороту призводить до того, що ситуація видається смішною та абсурдною. Іноді, за таких умов, шукаючи вирішення проблеми, стає простіше рухатись у потрібному напрямку.

Метод обертання уваги. Увага за своєю сутністю пасивна, її необхідно спрямовувати. Як і в методі розвороту, можна довільно відволіктися від того, на що природно спрямована наша увага, і поглянути на ситуацію по новому. У свідомості, як певній системі, яка переробляє інформацію, зона уваги обмежена, тому вона може охоплювати лише ту частину інформаційного поля, на яку скерована увага. Те, що присутнє, переважно не вказує на те, що відсутнє. Тому доцільно переписати всі ознаки ситуації, після чого переглянути список, звертаючи увагу на кожен ознаку окремо. Не існує ознаки, яка не заслуговує на увагу.

Метод суперечностей. Цей метод виконання творчих завдань полягає в тому, що до об'єкта висувається декілька суперечливих вимог. Після цього підбираються варіанти розв'язування кожної суперечності.

Отримані варіанти розв'язків узгоджують між собою і таким чином отримують розв'язок задачі.

Навчання в парах. Учні працюють у парах, розмірковують над проблемою, поставленою вчителем, потім обмінюються думками, або обговорюють думки партнера.

Круглий стіл. Метод розрахований для роботи як у малих, так і великих групах. Кожен учасник «круглого столу» висловлює або записує свою ідею, коментар, або відповідь. Всі ідеї учасників занотовуються на аркуші паперу.

Групове дослідження. Учні поділяються на групи та обирають тему для дослідження. Вони самостійно вибирають зміст, форми, методи роботи та розподіляють ролі, збирають інформацію, аналізують, дають оцінку результатам, роблять висновки та пропонують рішення.

Методи розвитку творчого саморуху. Ідея саморуху лежить в основі проблеми формування активності людини, як багаторівнева категорія, яка розкриває індивідуальний особистісний рівень та спосіб здійснення діяльності. Найвищий рівень активності можна характеризувати, як творчу активність особистості, під час якої потреби та потенційна здатність суб'єкта реалізуються в процесах саморозвитку, на основі прагнення до досягнення нових проявів особистості у різних сферах діяльності.

В процесі творчої діяльності активність передбачає чутливість особистості до проблем, недосконалостей, дисгармонії, осмислення себе, пошуку власних шляхів їх вирішення, особисту ініціативу, усвідомлення себе як повноцінної особистості [40].

В контексті сучасних психологічних підходів до проблеми творчості, з огляду на важливість індивідуальних особистісних характеристик творчої дитини, її різноманітних здібностей, як чинників успішної діяльності, важливо враховувати здатність до саморозвитку.

Педагоги та психологи досі не дійшли єдиної думки щодо умов, які необхідно створити для оптимального розвитку творчого мислення та здібностей дитини. Тому проблема залишається актуальною.

Однак, у психолого-педагогічних дослідженнях існує велика кількість різноманітних поглядів та рекомендацій щодо розвитку творчого мислення дітей.

Формування творчості, на думку сучасних педагогів стане можливим за таких умов:

- фізичні, тобто наявність засобів для творчої діяльності та можливість будь-коли використовувати їх;
- соціально-економічні, за яких дитина має відчуття зовнішньої впевненості, тобто знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки зі сторони оточуючих;
- психологічні, зміст яких полягає в тому, що у дитини формується відчуття внутрішньої впевненості, розкутості та свободи завдяки підтримці її творчих починань дорослими [36].

Однак роль дорослих, учителів та батьків не обмежується лише створенням певних умов. Вона полягає ще й у тому, щоб активно допомагати дитині в розвитку її творчих здібностей.

2.2. Використання нестандартних завдань на уроках, які сприяють розвитку творчого мислення учнів

Розвиток творчого мислення учнів початкових класів є необхідною умовою всебічного гармонійного розвитку дитячої особистості. З огляду на це, метою нашого дослідження було вивчення психолого-педагогічних особливостей творчого мислення учнів та визначення шляхів його розвитку в освітньому процесі початкової школи.

Для того, щоб з'ясувати ефективність запропонованої нами системи нестандартних завдань і вправ цікавого характеру, а також дослідити їх

вплив на рівень формування творчого мислення учнів початкових класів, ми організували дослідження у Ліцеї № 4 імені Лесі Українки Дрогобицької міської ради Львівської області.

У дослідженні взяли участь учні третіх класів. У якості експериментального ми обрали 3-А клас, а в якості контрольного 3-Б клас.

Насамперед, ми мали на меті з'ясувати, які методи навчальної діяльності вчителя є найбільш ефективними в процесі формування творчого мислення учнів на уроках української мови та літературного читання, а також дослідити рівень активності та інтересу учнів під час виконання вправ і завдань цікавого характеру.

Слід відзначити, що використання нестандартних методів навчання активізує творче мислення учнів, а також надає емоційної забарвленості процесу засвоєння знань. У процесі виконання завдань такого типу включаються сенсорні системи учня, створюються яскраві образи.

Відмітимо, що перехід від символічних образів до художніх сприяє розвитку уваги, спостережливості учнів, та безумовно, активізує мисленнєву діяльність, розвиваючи творчі здібності.

Також ми розробили та провели фрагмент уроку з літературного читання у 3-му класі із застосуванням цікавих і нестандартних, за своєю формою та змістом, завдань. В результаті нашої роботи спостерігалось значне підвищення зацікавленості учнів навчальним процесом на уроці.

В процесі дослідження ми зауважили, що учням цікаво розв'язувати нестандартні завдання. Уроки, проведені у нестандартній формі із використанням цікавих завдань викликають інтерес в учнів та сприяють оптимальному розвитку. Вони викликають в учнів численні асоціації та позитивні емоції, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності. Саме такі уроки відзначаються позитивною взаємодією всіх учнів, оскільки в класі створюється атмосфера співробітництва.

На відміну від експериментального, у контрольному класі переважала атмосфера швидкої втомлюваності учнів під час уроку, що, в свою чергу, гальмувало процес повноцінного засвоєння знань.

Результати проведеного дослідження свідчать, що ефективність процесу формування творчого мислення залежить від гармонійної взаємодії між вчителем та учнями на уроці.

Однак, використовуючи на уроках різноманітні нестандартні вправи та завдання, вчитель має враховувати наступні умови:

- доступність змісту матеріалу, який вивчається;
- наявність нових, цікавих елементів, як у змісті матеріалу, що вивчається, так і в самому підході до його розгляду;
- емоційне забарвлення пропонованих завдань;
- відповідність оптимального співвідношення програмового матеріалу та пізнавальних цікавих завдань;
- творче використання додаткової інформації;
- самостійність учнів у пізнавальній діяльності.

Результати спостережень, дають нам підстави стверджувати, що застосування нестандартних завдань і вправ з елементами цікавості на уроках гуманітарного циклу ефективно впливає на процес формування творчого мислення учнів початкових класів, оскільки майже всі учні експериментального класу були активними на уроках, проявляли ініціативу та цікавість під час виконання завдань.

Наводимо фрагмент розробки запропонованих нами нестандартних завдань та вправ цікавого характеру, які можна використовувати на уроках у третьому класі.

I. Використання ігрового прийому.

1. Рольова гра "Знайди помилку".

– Діти, вчора наш урок із шафи підслуховував Незнайко. Він стверджує, що теж вивчив вірш «Рідний край» на пам'ять. Давайте

перевіримо. Я буду у ролі Незнайка, а ви будете вчителями. Слухайте уважно і виправляйте допущені помилки, якщо вони будуть.

Україна – *милий* край!

Україна – *рідний* край!

Небо. Річка. Синій гай.

Поле. Річка. Синій гай.

Добре стежкою іти.

Любо стежкою іти.

Тут *живуть мої брати*.

Тут живемо я і ти.

Хорове промовляння вірша.

II. Словниково-логічна вправа.

(На дошці підготовлені предметні малюнки: білий халат, ліки, ножиці, квітка, книжка, лінійка. Потрібно поєднати їх із зображенням опрацьованої сюжетної картинки).

Завдання № 1. Підібрати ознаки до предметного малюнка.

Завдання № 2. Аргументувати варіанти з'єднань.

Орієнтовні відповіді.

Учень 1. Це – халат. Він білий, чистий, полотняний, охайний, випрасуваний.

Учень 2. Я поєднаю малюнок халата з лікарнею і аптекою, адже лікарі та фармацевти завжди одягають білий халат.

Ознаки, які можна дібрати до предметних малюнків.

Ліки (які?) гіркі, корисні, шкідливі, солодкі, несмачні, потрібні.

Ножиці (які?) металеві, гострі, небезпечні, маленькі.

Книжка (яка?) цікава, кольорова, важлива, тоненька, новенька.

Квітка (яка?) красива, пахуча, рожева, тендітна.

Лінійка (яка?) дерев'яна, довга, рівна, легенька, прозора.

III. Розвивальна вправа з логічним навантаженням «Що в кулаці?»

1) Вправа.

– У мене в кулаці предмет. Щоб відгадати, що там, ви можете ставити мені різні запитання, щоб дізнатися про предмет.

Варто навести приклад, щоб діти орієнтувались у формі та змісті питань.

Наприклад, яблуко. Воно довге? (Ні) Кругле? (Так) Воно тверде? (Так)

Гостре? (Ні) Їстівне? (Так) Росте на дереві? (Так).

Діти намагаються ставити аналогічні запитання. Якщо спроби невдалі, можна запропонувати інші варіанти:

а) відгадати загадку: «Я блискуча, гостренька, маю вушко маленьке. За собою несучу довгу-довгу косу». (Голка).

б) впізнай предмет за описом: вона гостра, металева, нею можна вколоти, разом із ниткою вони приносять нам користь. (Голка)

2) Складання речень до малюнка.

– Сьогодні «чарівна голка» запрошує нас туди, де живе дуже багато її сестричок, вони там працюють, шиють одяг для людей.

– Куди ж ми помандруємо? (*Припущення дітей*).

– Наш візит на швейну фабрику. (Сюжетний малюнок).

Діти складають речення до малюнка, даючи відповіді на поставлені вчителем запитання.

– Куди прийшли робітники?

– Що вони роблять?

– З чого шиють одяг?

– На чому шиють одяг?

– Як називаються працівники швейної фабрики? (Швеї, закрійники, майстри по ремонту швейних машин і т.д.).

3) Вправи на виділення першого та кінцевого звуків у словах.

(На дошці підготовлені предметні малюнки одягу. Колективно: учитель - на дошці, діти - у зошитах будують складові моделі, визначають наголос, позначають в схемах початковий чи кінцевий звуки, можна обидва).

– Ось, який одяг тут шиють: сукня, куртка, сарафан, шорти, сорочка, піджак.

4) Словникова робота.

– Як ми назвемо цей одяг, якщо він маленького розміру, адже він пошитий для дітей?

(Платтячко, курточка, сарафанчик, шортики, сорочечка, піджачок).

– Так ми ще говоримо про речі, які особливо любимо носити.

– Без чого не працюватиме найчарівніша голка в світі? *(Без нитки).*

– Подумайте:

– що робить голка, коли бачить дірку? (Зашиває її).

– що робить голка, коли бачить гудзик? (Пришиває його).

– що робить голка, коли бачить салфетку? (Вишиває її).

IV. Створення проблемної ситуації. Розвиток мовлення, мислення та уяви. (Фрагмент уроку).

1) Прослуховування запису голосів птахів.

– Діти, із заплющеними очима спробуйте помандрувати за звуками, які почуєте з магнітофона.

2) Сюжетне малювання орієнтовної мандрівки.

– Де ви побували?

– Які звуки вам допомогли? (Спів пташок).

– Де ще можна почути пісні птахів? (У лісі, у саду, у парку).

3) Словниково-логічні вправи.

– Що спільного між лісом, садом, парком, сквером? (Там росте багато дерев).

– Чим вони різняться між собою? (Міркування дітей).

4) Читання учнями фрагментів з тлумачних словників.

«Довідкове бюро» (Можна прикріпити на дошці. Варто також дітям продемонструвати словник, де можна знайти пояснення значення слів):

Ліс – великий простір, зарослий деревами і кущами.

Парк – територія з природними чи штучними насадженнями, різним обладнанням, призначена для відпочинку.

Сад – спеціально відведена велика ділянка землі, на якій вирощують плодові дерева, кущі.

5) Загальне уявлення про речення. Словесне малювання.

(Фрагмент уроку).

– Пам'ятаєте, як на початку уроку ми переконались, що одне слово буває дуже потрібним. Більше того, за допомогою одного слова можна намалювати цілу картину. Спробуємо?

а) Гра «Художники». (Учитель пропонує слово, а діти створюють словесну картину. Якщо виникають труднощі, то спершу приклад показує сам учитель. Можна використати сюжетні малюнки).

«Вечір» (Орієнтовні міркування: це, коли темно, немає сонечка, всі лягають спати, на небі з'являються зірочки)

«Ранок» (Орієнтовні міркування: всі прокидаються, на небі з'являється сонечко, починають їздити автобуси і тролейбуси, співають пташки, час збиратися до школи).

«Холодно» (Орієнтовні міркування: це може бути взимку, коли падає сніг, сильний мороз, люди одягаються в теплий одяг).

Таким чином, використання ігрових та творчих завдань на уроках, словниково-логічні вправи сприяють формуванню творчого мислення та розвитку пізнавальних процесів – пам'яті, уваги та логічного мислення.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, власні спостереження, а також результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки та узагальнення.

Питання формування творчого мислення є однією з найважливіших у педагогіці та психології. Воно пов'язане із пізнавальною активністю учнів початкових класів. Вивчаючи це питання, можна побачити, що саме завдяки творчому мисленню, учні молодшого шкільного віку можуть успішно засвоювати нові знання та методи навчальної діяльності.

Як свідчать численні дослідження, творче мислення дітей починає розвиватись у дошкільному віці, коли змінюється провідний вид діяльності порівняно з раннім дитинством. Цей вид діяльності науковці характеризують, як початковий етап формування творчої активності. Мислення старших дошкільників та учнів початкової школи стає активнішим та розвиває здатність до творчої діяльності.

Сьогодні питання про розвиток творчого мислення учнів у теорії та практиці викладання надзвичайно актуальне, адже останні дослідження виявили в учнів суттєво більші, ніж здавалося досі, здатності засвоювати наукові поняття, відомості та навички як у звичних, так і в неординарних обставинах.

Такий хід подій спричинив потребу у створенні нових дидактичних підходів до навчання учнів, які беруть до уваги не лише накопичення знань, але й цілеспрямоване їх засвоєння – в умовах застосування евристично зорієнтованих способів навчання – систем, уявлень, закономірностей, узагальнених конструкцій, які дають змогу глибше осягнути суть певного навчального предмета, і на цій основі оволодівати методами розв'язання найрізноманітніших завдань.

Вкрай негативно впливає на розвиток творчого мислення учнів молодшого шкільного віку використання вчителем на уроці одноманітних завдань, вміщених у підручнику. У такий спосіб діти виконують дії репродуктивного змісту, що спричиняє затримку розвитку творчого інтелекту.

Таке явище в освітньому процесі пояснюється недоліками в плануванні вчителем своєї роботи. Тому, важливо поєднувати на уроці різні типи завдань та проблемних ситуацій, для того, щоб учні могли виконувати дії багатогранного характеру.

На основі цього, можемо стверджувати, що ефективність розвитку творчого мислення учнів початкових класів залежить від постійного та вмілого застосування вчителем нестандартних завдань та вправ творчого характеру.

Результати нашого дослідження свідчать, що застосування нестандартних завдань і вправ з елементами цікавості на уроках в початковій школі ефективно впливає на процес розвитку творчого мислення учнів, сприяє успішній взаємодії вчителя та учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій М. Ф. Навчання як засіб розвитку креативності у початковій школі. Психологічні перспективи. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України. Луцьк, 2013. Вип. 21. С. 3–10.
2. Белей Х. Розвиток творчого мислення у молодших школярів в умовах нової української школи. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : зб. тез доп. VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 15 листоп. 2024 р., Мукачево редкол.: О. М. Фенцик (голов. ред.) [та ін.]. Мукачево, 2024. С. 270–273.
3. Білик В. Проектна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів. Початкова школа. 2013. № 5. С. 6–8.
4. Вергелес П. М. Розвиток креативності у молодших школярів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Dynamics of the development of world science : the 10th International scientific and practical conference (June 10- 12, 2020). Vancouver, Canada. 2020. С. 292–301.
5. Воробйов Т. В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі розв’язування навчальних завдань : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.09. Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2014. 20 с.
6. Данюк В. С. Особливості формування творчого мислення молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи. Інноваційні процеси в початковій освіті: теорія, практика, перспективи : зб. тез виступів учасників Регіон. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 7–8 груд. 2024 р.) / за ред. О. О. Красовської [та ін.]. Рівне, 2024. С. 113–115.

7. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>

8. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/derj-standart-pochatk-new.pdf>

9. Діброва А. Розвиток творчого мислення на різних етапах навчання: психологічні особливості. Психолог. 2015. Квіт. (№ 7/8). С. 4–11.

10. Дмитренко О. 10 інтелектуальних ігор з дітьми. Заступник директора школи. 2019. № 6. С. 31–36.

11. Запара А. Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках української мови та читання [Електронний ресурс]. Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 15–16 черв. 2023 р.). Полтава, 2023. С. 72–75. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24008> .

12. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>

13. Кучай Т. П. Розвиток творчого мислення молодших школярів [Електронний ресурс]. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ, 2017. Вип. 277. С. 154–158. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2017_277_28

14. Лебідь Ю. Д. Розвиток творчого мислення молодших школярів в умовах НУШ [Електронний ресурс]. Психологічні особливості переживання ситуації невизначеності : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 берез. 2023 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин, 2023. Т. 2. С. 40–46. Режим доступу: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/3068>

15. Лимар Ю. М. Особливості адаптації учнів до навчання в Новій українській школі [Електронний ресурс]. Педагогіка і психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 жовт. 2018 р., м. Одеса. 2018. Ч. 2. С. 41–44. Режим доступу: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/124> .

16. Лимар Ю. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів [Електронний ресурс]. Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 груд. 2018 р., м. Одеса) : у 2 ч. Одеса, 2018. Ч. 2. С. 61–63. Режим доступу: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1546>

17. Лоюк О. В. Розвиток творчого мислення учнів у навчально-виховному процесі початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Лоюк О. В. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2015. 20 с.

18. Макарчук А. О. Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках «Мистецтва» в освітньому середовищі Нової української школи [Електронний ресурс]. Інноваційні процеси в початковій освіті: теорія, практика, перспективи : зб. тез виступів учасників Регіонал. наук.-практ. семінару (м. Рівне, 2–3 трав. 2023 р.). Рівне, 2023. С. 162–168. Режим доступу: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/4110>

19. Маркіна Н. Інноваційні технології для НУШ [Електронний ресурс]. Педагогічна освіта: методологія, теорія, технології : зб. за результатами матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Умань, 2024. С. 172–176.

20. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій [Електронний ресурс]. Таврійський

вісник освіти. 2017. № 1. С. 138–144. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2017_1_25

21. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>

22. Нетреба М. М. Принципи організації використання інноваційних технологій в освітньому процесі в умовах нової української школи [Електронний ресурс]. Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі: матеріали всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 6 берез. 16 квіт. 2023 р. С. 297–300. Режим доступу:
<https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4707> .

23. Новосельська Н. Використання LEGO-технології в освітньому просторі НУШ. Молодий вчений. 2020. № 10. С. 144–146. DOI:
<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-31>

24. Павленко В. В. Особливості розвитку творчого мислення школярів. Креативна педагогіка. 2015. № 10. С. 103–109.

25. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема [Електронний ресурс]. Проблеми освіти : наукметод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152–158. Режим доступу: surl.luhlib.lviv.ua/lfvvrzd

26. Приймак В. Розвиток творчого мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій [Електронний ресурс]. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : зб. наук. пр. / за ред. доц. В. В. Павленко. Житомир, 2020. Вип. 2. С. 118–122. Режим доступу:
<http://eprints.zu.edu.ua/30761/>

27. Прохонюк Я. В. Формування креативності молодших школярів на уроках математики в початкових класах засобами ігрових технологій [Електронний ресурс]. Інноваційні процеси в початковій освіті: теорія, практика, перспективи : зб. тез виступів учасників Регіон. наук.-практ.

семінару (м. Рівне, 7–8 груд. 2024 р.). / за ред. О. О. Красовської [та ін.]. Рівне, 2024. С. 131–133. Режим доступу: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/5448>

28. Реалізація інноваційних технологій навчання в початкових класах в умовах нової української школи / В. Соловйова [та ін.]. Педагогічне Криворіжжя. 2022. № 8. С. 68–73.

29. Розвиток творчого мислення молодших школярів шляхом впровадження інновацій в освітній процес [Електронний ресурс] : метод. рек. / авт.-упоряд. О. О. Костюкович. На урок : освітній проєкт. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/rozvitok-kreativnogo-mislennya-molodshih-shkolyarivshlyahom-vprovadzhennya-innovaciy-v-osvitniy-proces-406312.html> .

30. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи. Вип. 9 [Електронний ресурс] : матеріали наук.-практ. інтернетконф. молодих науковців та студентів. Київ, 2023. 240 с. Режим доступу: https://kpo.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/174/2023/12/zmist_2023.pdf

31. Савелюк Н. М. Психологічні особливості розвитку продуктивного мислення в умовах НУШ [Електронний ресурс]. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. Острог, 2021. Вип. 12. С. 83–89. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3072>

32. Сойко І. М. Упровадження інноваційних технологій у мовно-літературній освітній галузі початкової школи [Електронний ресурс]. Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія / редкол.: О. О. Марчук, М. А. Августюк, Е. З. Івашкевич ; Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. С. Дем'янчука. Рівне, 2004. Вип. 1. С. 59–65. Режим доступу: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5050>

33. Сурмяк Ю. Р. Розвиток креативності учнів у навчально-виховному процесі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна : [зб. наук. пр.]. [голов. ред. Р. І. Благута]. Львів, 2017. Вип. 2. С. 106–115.

34. Філатова Л. Запровадження інтерактивних технологій в освітній процес задля розвитку креативного мислення та творчих здібностей молодших школярів. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2023. Вип. 68, т. 2. С. 302–306.

35. Чапюк Ю. С. Критеріальний підхід до розвитку творчого мислення молодших школярів: цілемотиваційний критерій. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. Глухів, 2016. Вип. 32. С. 220–227.

36. Чапюк Ю. С. Молодший шкільний вік як сензитивний період щодо розвитку творчого мислення: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] innovative solutions in modern science. 2016. № 1. С. 1–15. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/145611713.pdf>

37. Чепура О. Використання інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи [Електронний ресурс]. Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квіт. 2021 р., м. Суми). Суми, 2021. С. 245–249. Режим доступу: surl.li/iwmlgh

38. Черевична Л. О. Застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи в контексті НУШ [Електронний ресурс]. Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти : зб. наук. і наук.-метод. пр. / редкол.: І. М. Шимко, І. О. Талаш. Кривий Ріг, 2021. Вип. 7. С. 135–140. Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/10209>

39. Шахіна І. Ю. Формування творчого мислення молодших школярів у процесі навчання [Електронний ресурс]. Вісник Черкаського

університету. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 4. С. 125–132. Режим доступу: <https://pedejournal.cdu.edu.ua/article/view/2927/3099>

40. Янкович О. І. Освітні технології у початковій школі [Електронний ресурс] : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с. Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11448>